

LIETUVOS TARYBOS ĮGALIOJINIŲ TERESĖS PRAPUOLENYTĖS IR VERONIKOS JANULAITYTĖS- ALSEIKIENĖS PASKYRIMAS IR VEIKLA

Sandra Grigaravičiūtė

ABSTRACT

The Lithuanian Taryba (Council of Lithuania), which was formed in September 1917, was the first body to concern itself with the foreign representation of modern Lithuania. After the peace treaty was concluded in Brest-Litovsk between Germany and the Bolshevik Russian government, and after Lithuania's independence was recognised by the Kaiser (both in March 1918), the Taryba took up caring for war refugees and other issues. This involved dealing with former territories of European Russia to the east of the Ober Ost area, part of which had been occupied by Germany in early 1918, while in another part the Bolsheviks and the White Russians were competing for power in the emerging Russian civil war. The Taryba appointed authorised representatives for these purposes. The article examines how the Lithuanian Taryba and the German military authorities in the Ober Ost perceived the concept of an authorised representative, and explores the appointment, the responsibilities and the activities of two representatives of the Taryba, Teresė Prapuolenytė and Veronika Janulaitytė Alseikienė. The author examines whether their social status and education played any role in granting these women the power to represent the Lithuanian Taryba abroad.

KEYWORDS: First World War; Ober Ost; Lithuanian Taryba (Council of Lithuania); Lithuanian representation abroad; authorised representative.

ANOTACIJA

1917 m. rugsėjo mėn. sudaryta Lietuvos Taryba pirmoji pradėjo rūpintis atstovavimu moderniajai Lietuvai užsienyje. Po to, kai 1918 m. kovą kaizerinės Vokietijos ir bolševikų Rusijos vyriausybės atstovai Brest Litovske sudarė taikos sutartį, o Lietuvos nepriklausomybę pripažino Vokietijos kaizeris, Taryba ėmė rūpintis karo pabėgėlių ir kitais reikalais. Tai įtraukė ją į klausimus, susijusius su buvusiomis europinės Rusijos teritorijomis, likusiomis į rytus nuo Ober Osto srities: dalį jų 1918 m. pradžioje okupavo Vokietija, kitoje dalyje bolševikai ir baltieji grūmėsi dėl valdžios prasidedančiame Rusijos pilietiniame kare. Tuo reikalu Taryba skyrė įgaliotinius. Straipsnyje tiriama, kaip Lietuvos Taryba ir Vokietijos okupacinė valdžia suvokė įgaliotinio sampratą, ir nagrinėjama dviejų Lietuvos Tarybos įgaliotinių – Teresės Prapuolenytės ir Veronikos Janulaitytės-Alseikienės – paskyrimas, kompetencija ir veikla. Autorė aiškina, ar suteikiant šioms moterims įgaliojimus atstovauti Lietuvos Tarybai užsienyje turėjo reikšmės jų socialinis statusas ir išsilavinimas.

PAGRINDINIAI ŽODŽIAI: Pirmasis pasaulinis karas; Ober Ostas; Lietuvos Taryba; atstovavimas Lietuvai užsienyje; įgaliotinis.

Sandra Grigaravičiūtė, dr., professor at the Vilnius University Šiauliai Academy, Institute of Regional Development, P. Višinskio g. 38, LT-76352 Šiauliai, Lithuania. E-mail: sandra.grigaraviciute@gmail.com.

Įvadas

2016–2020 m. straipsnio autorės atlikti ir publikuoti Lietuvos Tarybos atstovavimo užsienyje tyrimai¹ leidžia konstatuoti keletą dalykų. *Pirma*. Lietuvos Tarybai atstovavo Lietuvos Tarybos, Lietuvos Tarybos prezidiumo nariai, Lietuvos Tarybos įgaliotiniai, vyriausieji įgaliotiniai, Lietuvos Tarybos įgaliotiniai lietuvių institucijose užsienyje, pvz., Lietuvių tautos taryboje (Lozanoje), vyriausiosios lietuvių tautos tarybos (Rusijos europinėje dalyje, Urale ir Sibire, Ukrainoje, Gruzijoje, Šiaurės Kaukaze). *Antra*. Įgaliojimą atstovauti Lietuvos Tarybai išduodavo: 1) Lietuvos Tarybos prezidiumas; 2) Lietuvos Tarybos prezidiumas kartu su Tremtinių ir belaisvių komisijos pirmininku Aleksandru Stulginskiu; 3) Lietuvos Tarybos narys, jau turintis įgaliojimą atstovauti Lietuvos Tarybai užsienyje, bet jį turėjo patvirtinti Lietuvos Tarybos prezidiumas. *Trečia*. Lietuvos Tarybos įgaliotiniu galėjo tapti: 1) iš užsienio atvykęs lietuvis, tam tikros užsienyje lietuviams atstovaujančios organizacijos narys ar jos įgaliotas asmuo, pvz., Juozas Purickis (iš Šveicarijos), Teresė Prapuolentė (iš Rusijos), Pranas Dailidė (iš Gruzijos), Pijus Mičiulis (iš Baltarusijos teritorijos), Juozas Jankevičius (iš Ukrainos), Vytautas Gyls (iš Suomijos); 2) Lietuvos Tarybos narys (pvz., Jonas Vileišis, Jurgis Šaulys); 3) inteligentas, gyvenantis Vilniuje, priklausęs Lietuvių draugijai nukentėjusiems nuo karo šelpti (toliau – Lietuvių draugija), pvz., Česlovas L(i)andsbergis; 4) užsienyje gyvenantis lietuvis, gavęs įgaliojimą užsienyje iš Lietuvos Tarybos įgaliotinio (pvz., Jurgis Linartas, Povilas Jakubėnas, Vytautas Gyls); 5) iš užsienio atvykęs / sugrįžęs lietuvis (pvz., Valdemaras Čarneckis, Jonas Variakojis). Įgaliotiniais tapo: inžinieriai, kariai ir / ar karininkai, kunigai, medikai, mokytojai, teisininkai, dvarininkai. Tai rodo įvairių profesijų intelektualinių jėgų pritraukimą ir jų konsolidaciją Lietuvos Tarybos atstovavimo procese.

¹ GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvių ir Lietuvos piliečių atstovavimas Sibire 1920–1922 metais. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2017, nr. 1–2 (23–24), p. 25–63; GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos Tarybos atstovavimas Sovietų Rusijoje 1918 metais. *Parlamento studijos*, 2017, nr. 23, p. 11–44; GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. The Lithuanian Representation in Transcaucasia, 1918–1922. *Vēsture: avoti un cilvēki = History: Sources and People*, 2018, vol. XXI, pp. 98–112; GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. „Imti į savo rankas tremtinių Lietuvon gražinimą“: Lietuvos Tarybos ir Minsko lietuvių organizacijų veikla 1918 metais. *Parlamento studijos*, 2018, nr. 24, p. 123–159; GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos Tarybos (ne)atstovavimas Šveicarijoje 1917–1918 metais. *Parlamento studijos*, 2018, nr. 25, p. 37–77; GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Authorized Representatives of the Council of Lithuania and Their Activities in Ukraine in 1918. *Vēsture: avoti un cilvēki = History: Sources and People*, 2019, vol. XXII, pp. 58–71; GRIGARAVIČIŪTĖ Sandra. Representatives of Lithuanian Council in Latvia, 1918. *Sabiedrība un kultūra = Society and Culture*, 2019, vol. XXI, pp. 55–62; GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos Tarybos atstovavimas Vokietijoje. Pirmasis etapas (1917 m. rugsėjo 24 d. – 1918 m. kovo 31 d.). *Parlamento studijos*, 2019, nr. 27, p. 31–75; GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos Tarybos atstovavimas Vokietijoje. Antras etapas (nuo 1918 m. kovo 31 d. iki lapkričio 15 d.). *Parlamento studijos*, 2020, nr. 28, p. 153–190.

Atrodytų, kad atsakyta lyg ir į visus Lietuvos Tarybos atstovavimo klausimus, tačiau iki šiol liko neaptarta Lietuvos Tarybos įgaliotinio samprata (sąvokos turinys) ir aplinkybės, lėmusios moterų paskyrimą Lietuvos Tarybos įgaliotinėmis. Istoriografijoje Teresė Prapuolenytė ir jos veikla dažniausiai minima aptariant lietuvių švietimo padėtį Pirmojo pasaulinio karo metais ir biografinio pobūdžio leidiniuose², o Veronikos Janulaitytės-Elseikienės – sveikatos apsaugos klausimus, pabėgėlių grįžimą į tėvynę 1918 m., jos gyvenimui ir veiklai skirtuose tekstuose³. Daugiausia iki šiol yra parašyta apie Jadvygos Chodakauskaitės slaptą misiją, perduodant Vasario 16-osios aktą į užsienį, „Das neue Litauen“ leidybą Berlyne ir Wilhelmo von Uracho pasirašyto sutikimo dokumento slaptą pargabenimą iš Berlyno⁴. Slaptoms misijoms Jadvyga buvo pasirinkta kaip mažiau įtarimų sukelsiantis asmuo, o veikimui užsienyje informacijos sklaidos srityje – dėl giminystės ryšių su Antano Smetonos žmona ir užsienio kalbų mokėjimo.

Tyrimo objektas – Lietuvos Tarybos įgaliotinio / įgaliotinės samprata Lietuvos Tarybos ir vokiečių valdžios dokumentuose ir jų projektuose, Lietuvos Tarybos įgaliotinių – T. Prapuolenytės ir V. Janulaitytės-Elseikienės, turinčių įgaliojimą atstovauti Lietuvos Tarybai užsienyje (Rusijoje, Baltarusijos teritorijoje), – paskyrimas, kompetencija, veiklos specifika. Jadvyga Chodakauskaitė į moterų – Lietuvos Tarybos įgaliotinių – tyrimų lauką nepateko dėl veiklos specifikos (dažniausiai veikė slaptai, gavusi žodinį, bet ne raštišką Lietuvos Tarybos įgaliojimą) ir todėl, kad vykimo į užsienį priežastys ir gauti vokiečių karo vadovybės leidimai buvo išduoti jai studijų, o ne Lietuvos Tarybos atstovavimo tikslais. Tyrimo geografija – baltarusių gyvenama teritorija, užimta Vokietijos kariuo-

² PUKIENĖ, Vida. Voronežas – lietuvių švietimo židiny Rusijoje Pirmojo pasaulinio karo metais. *Istorija*, 2008, t. 70, p. 17; Prapuolenytė Teresė. In *Vilkaviškio krašto e-etnografijos akademija* [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-17]. Prieitis per internetą: <<http://www.etnografija.vilkaviskis.lt/asmenybes/4145-prapuolenyte-terese>>; *Kybartų krašto žmonės. Biografinis žinynas: Pasaulio kybartiečių draugijos 10-mečio leidinys*. Sud. Violeta MICKEVIČIENĖ, Albinas VAITKEVIČIUS. Vilnius, 2017, p. 130; BARZDUKAS, Stasys. Nueitą keilią apžvelgiant. *Aidai*, 1977, nr. 1, p. 18–22.

³ BALKELIS, Tomas. Lietuvos vyriausybė ir Pirmojo pasaulinio karo pabėgėlių repatriacija į Lietuvą, 1918–1924 m. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, nr. 2, p. 58; BUDRIENĖ, Milda. Dr. Veronika Janulaitytė-Elseikienė. In BUDRIENĖ, Milda. *Iš Lietuvos sveikatos apsaugos istorijos*. Vilnius, 1992, p. 64; GRIFFANTE, Andrea. On the Battlefield of Hygiene: The Lithuanian Medical Intelligentsia, 1914–1920. In *The Great War in Lithuania and Lithuanians in the Great War: Experiences and Memories* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, vol. XXXIV). Ed. by Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2017, p. 71; JANKAUSKAITĖ, Kornelija. Doktorė Veronika Janulaitytė-Elseikienė – garbingos ir spalvingos Janulaičių šeimos atstovė. In *Doktorės Veronikos Elseikienės prisiminimai ir laiškai*. Sud. Kornelija JANKAUSKAITĖ. Vilnius, 2010, p. 19–20; MARCINKEVIČIENĖ, Dalia. Veronika Janulaitytė-Elseikienė. In *Žymios Lietuvos moterys: XIX a. antroji pusė – XX a. pirmoji pusė*. Parengė Dalia MARCINKEVIČIENĖ. Vilnius, 1997, p. 73–74; NARBUTAITĖ, Giedrė. Veronika Elseikienė, 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-17]. Prieitis per internetą: <<http://www.vilnijosvartai.lt/personalijos/veronika-elseikiene/>>; Elseikienė Veronika. In *Visuoitinė lietuvių enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 2001, p. 389; ŠALČIŪTĖ, Aušra. Elseikienė Janulaitytė Veronika. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 1985, p. 52; Elseikienė Veronika. In *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 1966, p. 49–50; VAIŠVILIENĖ, Regina. Vilniaus fenomenas – lietuvių sanitarinės pagalbos draugija, ligoninė ir poliklinika (1918–1941), paskelbta 2019-03-31 [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-17]. Prieitis per internetą: <<http://mokslolietuva.lt/2019/03/vilniaus-fenomenas-lietuviu-sanitarines-pagalbos-draugija-ligonine-ir-poliklinika-1918-1941/>>.

⁴ JAKUBAVIČIENĖ, Ingrida. *Seserys. Sofija Smetonienė (1884–1968) ir Jadvyga Tūbelienė (1891–1988)*. Vilnius, 2014, p. 52–62; JAKUBAVIČIENĖ, Ingrida. *Portretas: Juozas ir Jadvyga Tūbeliai*. Vilnius, 2020, p. 104–119.

menės 1918 m. vasario–kovo mėn. į rytus nuo Ober Osto, Sovietų Rusijos teritorija (iki Uralo). Tyrimas apima laikotarpį nuo 1917 m. rugsėjo 21 d. iki 1918 m. lapkričio 11 d., t. y. nuo Lietuvos Tarybos išrinkimo iki Laikinosios Lietuvos vyriausybės sudarymo.

Tyrimo tikslas – išanalizuoti egzistavusią *Lietuvos Tarybos įgaliotinio / įgaliotinės* sampratą, atskleisti Lietuvos Tarybos įgaliotinių – mokytojos Teresės Prapuolenytės ir gydytojos Veronikos Janulaitytės-Alseikienės – paskyrimo motyvus, jų atliktas užduotis ir atsakyti į klausimą, ar jų paskyrimas Lietuvos Tarybos įgaliotinėmis atitiko tuo metu įprastą įgaliotinių skyrimo praktiką. Tyrimas atliktas pasitelkus publikuotus (spauda, skelbti dokumentai) ir nepublikuotus šaltinius (Lietuvos centriname valstybės archyve (toliau – LCVA), Vokietijos Reicho užsienio reikalų ministerijos Politikos archyve (toliau – PA AA), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyriuje (toliau – LMAVB RS).

LCVA Lietuvos Tarybos fonde (f. 1014) esanti medžiaga padėjo nustatyti Lietuvos Tarybos įgaliotinių paskyrimo datas ir jų kompetenciją, veiklos geografiją. *Lietuvos atstovavimo užsienyje* sampratos suvokimui buvo svarbūs PA AA, LMAVB RS esantys, taip pat publikuoti Lietuvos Tarybos ir Lietuvos Tarybos prezidiumo dokumentai⁵. To meto lietuvių spauda – „Darbo balsas“, „Lietuvos aidas“, „Tėvynės sargas“, „Vienybė“, publikuoti V. Janulaitytės-Alseikienės atsiminimai pasitelkti siekiant nustatyti ir patikslinti įgaliotinių atvykimo į Lietuvą (į Vilnių), išvykimo į paskyrimo vietą, parvykimo atlikus misiją datas, misijos tikslus, kompetenciją. Lietuvos ir užsienio istorikų tyrimai padėjo suvokti tarptautinį kontekstą (Winfried Baumgart⁶, Tomas Balkelis⁷, Tomasz Błaszczak⁸, Edmundas Gimžauskas⁹), atliekamą moterų vaidmenį viešojoje sferoje Pirmojo pasaulinio karo metais (Jean Bethke Elshain¹⁰), atstovavimo sampratą to meto tarptautinėje konstitucinėje teisėje (Aleksandras Jaščenka¹¹) ir Lietuvos Tarybos atstovavimo užsienyje kompetenciją (Mindaugas Maksimaitis¹², Pranas Čepėnas¹³, Martynas Yčas¹⁴, Alfonsas Eidintas ir Raimundas Lopata¹⁵).

⁵ *Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai*. Sud. Alfonsas EIDINTAS, Raimundas LOPATA. Vilnius, 1991; *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sud. Alfonsas EIDINTAS, Raimundas LOPATA. Vilnius, 2017.

⁶ BAUMGART, Winfried. *Deutsche Ostpolitik 1918. Von Brest-Litowsk bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*. Wien, München, 1966, S. 208–359.

⁷ BALKELIS, Tomas. *Moderniosios Lietuvos kūrimas*. Vilnius, 2012, p. 211–238.

⁸ BŁASZCZAK, Tomasz. *Białorusini w Republice Litewskiej 1918–1940*. Białystok, 2017.

⁹ GIMŽAUSKAS, Edmundas. *Baltarusių veiksnys formuojantis Lietuvos valstybei 1915–1923 m.* Vilnius, 2003.

¹⁰ ELSHTAIN, Jean Bethke. Women and War. In *The Oxford History of Modern War*. Ed. by Charles TOWNSEND. New York, 2000, pp. 303–316.

¹¹ JAŠČENKA, Aleksandras. *Tarptautinės teisės kursas*. T. 1. Kaunas, 1931, p. 237, 238.

¹² MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Mažoji konstituenta: Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius, 2011.

¹³ ČEPĖNAS, Pranas. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. Chicago, 1986, p. 34–79.

¹⁴ YČAS, Martynas. Rusijos lietuvių pastangos kovose už Lietuvos nepriklausomybę. In *Pirmasis nepriklausomos Lietuvos dešimtmetis 1918–1928*. Kaunas, 1930, p. 21–33.

¹⁵ EIDINTAS, Alfonsas; LOPATA, Raimundas. Lietuvos valstybės atkūrimo vizijos, planai ir lietuvių veiksmai. In *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas...*, p. 56–78.

Tyrimas atliktas taikant kokybinės analizės, sintezės (cirkuliuojanti istoriografijoje informacija papildyta nauja šaltinių medžiaga), lyginimo (informacija, paskelbta lietuvių spaudoje, lyginama su esančiąja Lietuvos Tarybos dokumentuose), aprašomąjį metodus. Apdorojant pirminius šaltinius lietuvių, vokiečių, prancūzų ir rusų kalba, taikytas loginis-analitinis metodas (atlikta prasminė turinio ir informacijos analizė).

1. Lietuvos Tarybos įgaliotinio / įgaliotinės samprata

1.1. Lietuvos Tarybos įgaliotinio / įgaliotinės samprata Lietuvos Tarybos dokumentuose

Lietuvos Tarybos posėdžiuose ir dokumentuose Lietuvos Tarybos įgalioti asmenys buvo įvardijami įvairiai: „įgaliotinis“, „reprezentantas“, „delegatas“, „atstovas“. Veikdami užsienyje, Lietuvos Tarybos įgalioti asmenys turėjo vadovautis Lietuvių konferencijos Vilniuje (1917 m. rugsėjo 18–23 d.) priimtais nutarimais, t. y. siekti Lietuvos valstybingumo atstatymo, užmegzti santykius su Vokietija, ryšius su kaimyninėmis ir Vakarų šalimis¹⁶. Į užsienį vykstančioms Lietuvos Tarybos delegacijoms buvo surašyti įgaliojimai, parengti tekstai notifikacijai, instrukcijos. Instrukcijų tekstai apsvarstyti Lietuvos Tarybos posėdžiuose ir priimti daugumos balsavimu¹⁷.

Labai svarbi buvo įgaliojimo išdavimo data. Keičiantis Lietuvos Tarybos statusui, buvo labai svarbu išduoti jau naują statusą įgijusios Lietuvos Tarybos įgaliojimą (po 1917 m. gruodžio 11 d., po 1918 m. kovo 23 d., po 1918 m. liepos 11 d.). Todėl tas pats asmuo galėjo turėti du ir daugiau Lietuvos Tarybos ar Lietuvos Tarybos prezidiumo skirtingu metu išduotus įgaliojimus (pvz., J. Purickis, Konstantinas Olšauskas, Vladas Daumantas-Dzimidavičius)¹⁸.

1918 m. kovo 21 d. posėdyje A. Stulginskiui pavedus suformuoti Lietuvos Tarybos Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisiją (toliau – TBG komisija) ir sukomplektavus jos darbuotojus, imti skirti įgaliotiniai. Lietuvos Tarybos TBG komisijos Vokietijos karo valdžia Lietuvoje nepripažino, nes „jos darbas, šefo nuomone, išeinąs iš Tarybos kompetencijos, ir joje dirba žmonės, kurie nėra Tarybos nariai“¹⁹. Todėl atskirai nuo Lietuvos Tarybos TBG komisija įgaliojimo išduoti negalėjo. Lietuvos Tarybos TBG komisijos įgaliotiniams įgaliojimą (*Vollmacht, certificat, уполномочие, удостоверение*) išduodavo Lietuvos Taryba arba Lietuvos Tarybos prezidiumas. Dokumentas turėjo registracijos numerį, jį pasirašydavo Lietuvos Tarybos pirmininkas, sekretorius ir Lietuvos Tarybos TBG komisijos pirmininkas. Įgaliojimas buvo surašomas trimis

¹⁶ Lietuvos Valstybės Tarybos protokolai..., p. 76.

¹⁷ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos Tarybos atstovavimas Vokietijoje. Pirmasis etapas...

¹⁸ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos Tarybos atstovavimas Vokietijoje. Antrasis etapas...

¹⁹ Prie L. T. sąmatos. Lietuvos aidas, 1918-10-09, nr. 101, p. 3.

kalbomis (įgaliotiniams į Rytus – lietuvių, vokiečių, rusų kalbomis, į Vakarus – lietuvių, vokiečių ir prancūzų kalbomis).

Lietuvos Tarybos ar Lietuvos Tarybos prezidiumo išduodamas įgaliojimas turėjo klišines formuluotes: pradžioje įvardijama, kas įgalioja (Lietuvos Taryba, Lietuvos Tarybos prezidiumas), tada ką įgalioja, paskui įvardyta veikla, ką įgaliojamas asmuo turi atlikti. Skyrėsi tik įgaliojimo teksto baigiamasis sakinys, iš kurio ir aiškėjo įgaliotiniui pavesto Lietuvos Tarybos atstovavimo²⁰ apimtys.

1.2. Lietuvos Tarybos įgaliotinio / įgaliotinės samprata vokiečių valdžios dokumentuose

Kodėl įgaliotinis, o ne atstovas? Į šį klausimą atsakyti padeda vokiečių valdžios dokumentai. PA AA bylose yra du sąjungos sutarčių projektai – vienas parengtas 1918 m. balandžio pradžioje (tikslī data nežinoma, tarp balandžio 6 ir 13 d.) – Vokietijos Reicho ir Lietuvos sąjungos sutartis²¹, kitas, didesnės apimties, – 1918 m. gegužės pradžioje (Vokiečių karo vadovybė Lietuvoje dokumentą persiuntė Vokietijos URM atstovui Kaune 1918 m. gegužės 8 d.) – Sutartis su Kuršu ir Lietuva²². Toliau jis bus vadinamas profesoriaus Bredto pasiūlymu (visas dokumento pavadinimas – „Pasiūlymas sutarties, sudarytos Vokietijos Reicho su Kuršo hercogyste ir Lietuvos Didžiąja Kunigaikštyste“, vok. *Entwurf eines Bündnis-Vertrags geschlossen von dem Deutschen Reiche dem Herzogtum Kurland dem Grossfürstentum Litauen*).

Pirmojo projekto penktame paragrafe buvo aptartas Lietuvos diplomatinis atstovavimas ir jo organizavimas užsienyje bei Vokietijos teikiama diplomatinė ir konsulinė apsauga Lietuvos pavaldiniams. Penkto paragrafo tekste teigiama, kad „Lietuva diplomatinis ir konsulinis atstovus priims tik Vokietijai pritarus. Savo diplomatinis atstovus galės turėti tik kaimyninėse šalyse ir prie Šventojo Sosto. Šių atstovų akreditavimas (patvirtinimas) įvyksta tik Vokietijos vyriausybei pritarus. Paskirtieji atstovai turi dirbti glaudžiai bendradarbiaudami su Vokietijos atstovais. Diplomatinį

²⁰ Atstovavimo samprata apima ir diplomatinį, ir tarpinį, ir paprastąjį (ne diplomatinį) atstovavimą. Pagal to meto (1914–1927 m.) tarptautinę teisę, kiekvienas juridinis asmuo, kiekviena organizuota politinė grupė galėjo turėti organą, kuris atstovauja jai svetur. Tai *paprastasis* atstovavimas. Diplomatinį atstovą galėjo skirti tik valstybė, turinti vyriausybę, t. y. „aukščiausių vyriausybės valdžios organą“. Tačiau to meto tarptautinėje praktikoje buvo ir pereinamųjų, tarpinių atstovavimo formų. Tai nebuvo diplomatinis atstovavimas tikrąja to žodžio prasme, tačiau turėjo „*diplomatinę formą*“. Tokio pobūdžio atstovus galėjo skirti „kraštas“, „nacionalinė grupė“, pvz., lietuvių tauta, o jos atstovai galėjo ginti „savo grupės interesus“, bet jiems nebuvo pripažįstamas diplomatinis pobūdis, nes tokie atstovaujantieji organai nedalyvauja sudarant bendrą tarptautinę valdžią, nesprendžia kartu su kitais organais bendrų tarptautinių sprendimų. JAŠČENKA, A. Op. cit., p. 237, 238.

²¹ Bündnisvertrag zwischen den Deutschen Reich und Litauen, [be datos]. *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes* (Vokietijos užsienio reikalų ministerijos archyvas, toliau PA AA), RZ201, 021718, 056–058.

²² Bündnisvertrag mit Kurland und Litauen. Žr.: [Vokietijos URM atstovo Kaune Wilhelmo von Sandeno telegrama Vokietijos Reicho kancleriui, 1918-05-09]. PA AA, RZ201, 021719, 037–039.

ir konsulinį Lietuvos atstovavimą kitose šalyse perima Vokietija²³. Šiame projekte raktinė sąvoka yra „atstovas“ (*Vertreter*).

Antrojo, prof. Bredto pasiūlyto, projekto pirmosios dalies – „Bendrosios nuostatos“ (*Allgemeine Bestimmungen*) – antrame paragrafe teigiama, kad mezgant santykius su užsieniu Kuršui ir Lietuvai atstovaus Vokietijos kaizeris. Projektas gana išsamiai buvo svarstomas Vokietijos vidaus reikalų ministerijos posėdyje 1918 m. gegužės 14 d. – pirmasis posėdžio darbotvarkės klausimas dalyje „Teisinis pakraščio valstybių statusas Vokietijos Reiche“ buvo „atstovavimas užsienyje“ (*Die Frage der auswärtigen Vertretung*)²⁴. 1918 m. gegužės 14 d. posėdyje visi pasisakiusieji (Užsienio reikalų ministerijos valstybės sekretorius princas Hermannas von Hatzfeldtas, dr. P. Schulze, Friedrichas von Falkenhausen) buvo prieš bet kokią, net ir ribotą, diplomatinį Kuršo ir Lietuvos atstovavimą užsienyje. Buvo laikomasi nuostatos, kad „iš pripažinimo neatsiranda teisė turėti atstovų“, todėl „pakraščio valstybės neturi teisės steigti atstovybes užsienyje“. Kitas klausimas – jų atstovavimas Vokietijoje. Sutarta, kad gali būti „krašto įgaliotiniai“ (*Landesbevollmächtigten*), bet ne „pasiuntiniai“ (*Gesandten*), ir jie turi būti „pavaldūs krašto vyriausybei“²⁵. Baigiant svarstyti pakraščio valstybių atstovavimo klausimą užsienyje sutarta, kad Vokietijos Reichas perima Kuršo ir Lietuvos pavaldinių diplomatinę ir konsulinę globą užsienyje²⁶.

1918 m. gegužės 14 d. VRM posėdyje sutartos pozicijos laikėsi ir Vokietijos užsienio reikalų ministerijos valdininkai, ir Vokietijos karo valdžia Lietuvoje visą laiką, iki pat leidimo sudaryti Lietuvos laikinąją vyriausybę²⁷. Geriausiai šią nuostatą iliustruoja požiūris į Lietuvos Tarybos įgaliotinius Maskvoje ir Petrograde 1918 m. rugpjūčio–spalio mėnesiais. Vokietijos URM ir Vokietijos karo vadovybė laikėsi 1918 m. birželio–liepos mėnesiais nusistovėjusios praktikos Vokietijos generaliniams konsulams Maskvoje ir Petrograde remtis jų iniciatyva sudarytomis lietuvių komisijomis²⁸. Todėl 1918 m. rugpjūčio 19 d. Vokietijos karo valdžia Lietuvoje kreipėsi į Lietuvos Valstybės Tarybą, prašydama paskirti savo atstovą Komisijai Maskvoje ir Kijeve²⁹. Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas 1918 m. rugpjūčio 21 d. Vokietijos karo vadovybei

²³ Bündnisvertrag zwischen den Deutschen Reich und Litauen, [be datos]. PA AA, RZ201, 021718, 056–058.

²⁴ [Pasiuntinio Lewaldo rašto nuorašas VRM dėl 1918 m. gegužės 14 d. posėdžio ir jo darbotvarkės, 1918-05-10]. PA AA, RZ201, 021719, 031–034.

²⁵ Aufzeichnung über die kommissarische Besprechung im Reichsamt des Innern vom 14. Mai 1918 über die künftigen rechtlichen Beziehungen zwischen dem Deutschen Reich einer, Kurland und Litauen andererseits, [be datos]. PA AA, RZ201, 021720, 009–031.

²⁶ Ibid.

²⁷ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos Tarybos atstovavimas Sovietų Rusijoje 1918 metais...; MAKSIMAITIS, M. Op. cit., p. 154–157.

²⁸ GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Authorized Representatives of the Council of Lithuania in Moscow in 1918. *ISTORIJA*, 2021, vol. 12, no. 7 (105) [Electronic resource], [circulation date: 01.09.2021]. URL: <<https://history.jes.su/s207987840016560-5-1/>>.

²⁹ Vokietijos karo vadovybės raštas Lietuvos Tarybai, 1918-08-19. *Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius* (toliau LMAVB RS), F255–1096, l. 27.

Lietuvoje pranešė apie Lietuvos Valstybės Tarybos vyriausiojo krašto atstovo Maskvoje inžinieriaus Tado Šulco (*Thaddäus von Schultz*)³⁰, o 1918 m. rugpjūčio 23 d. – apie vyriausiojo krašto atstovo Ukrainoje (Kijeve) inžinieriaus Juozo Jankevičiaus ir krašto atstovo Petrograde ir Šiaurės vakarų Rusijos sritims – Aleksandro Poželos paskyrimą³¹.

Vokietijos karo valdžia Lietuvoje pareiškė, kad „Lietuvos Valstybės Tarybos siunčiamieji atstovai į Rusiją ir kitur (Tremtinių grąžinimo reikalais) tegali būti išleisti tik kaip vokiečių okupacinės valdžios įgaliotiniai“³², todėl „nepripažino Tarybos savarankiško atstovavimo Rusijoje tremtinių ir turtų grąžinimo reikalui“ ir atmetė „Tremtinių komisijos biudžetą“³³. Lietuvos Tarybos prezidiumas 1918 m. rugpjūčio 28 d. posėdyje nesutiko su tokia Vokietijos karo valdžios Lietuvoje pozicija, pareiškė, kad „toks įgaliojimas principu prieštarauja Lietuvos valstybės pripažinimo principui ir Lietuvos Valstybės Tarybos savarankiškam atstovavimui“, „naikina Tarybos Tremtinių grąžinimo komisiją ir daro nepageidaujamą precedentą kitiems Tarybos skyriams bei komisijoms“³⁴. Pareikalavo Tremtinių ir belaisvių komisijai „išduoti išlaikymui reikalingas lėšas“³⁵.

Vokietijos karo valdžia Lietuvoje atkakliai laikėsi savo pirminės nuostatos ir toliau nepripažino Lietuvos Tarybos atstovauti užsienyje sudarytos sąmatos, tačiau pasiūlė kitą būdą, kaip finansuoti jau paskirtų asmenų veiklą. Vokietijos karo valdžia Lietuvoje paprašė nurodyti asmenis, kurie dirbtų prie Vokietijos karo vadovybės užsienyje tremtinių ir belaisvių grąžinimo reikalais, pasiūlė Lietuvos Tarybai „išrinkti Komisiją, kuri turėtų ne vykdomąją, o patariamąją funkciją“³⁶. Vokietijos karo vadovybei Lietuvoje ir toliau nepripažįstant Lietuvos Valstybės Tarybos savarankiško atstovavimo Rusijoje „tremtinių ir turtų grąžinimo reikalu“³⁷, Lietuvos Valstybės Tarybos prezidiumas neleido Maskvoje ir Petrograde paskirtų krašto atstovų traktuoti kaip Vokietijos valdžios įgaliotinių³⁸.

³⁰ Lietuvos Tarybos Prezidiumo raštas Vokietijos karo vadovybei Lietuvoje, 1918-08-21. *LMAVB RS*, F255-1096, l. 28.

³¹ Lietuvos Tarybos viceprezidento raštas Vokiečių karinei vadovybei Lietuvoje dėl vyriausiųjų atstovų Ukrainoje, Petrograde ir Tiflise paskyrimo, 1918-08-23. *LMAVB RS*, F255-1096, l. 29.

³² Lietuvos Tarybos Prezidiumo posėdžių protokolai nr. 52, 1918-08-28. In EIDINTAS, Alfonsas; LOPATA, Raimundas. Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. posėdžių protokolai. *Lietuvos istorijos metraštis, 1990 metai*. Vilnius, 1992, p. 130–131.

³³ Lietuvos Tarybos prezidiumo posėdžių protokolai nr. 53, 1918-08-29. In EIDINTAS, A.; LOPATA, R. Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. posėdžių protokolai..., p. 131.

³⁴ Lietuvos Tarybos prezidiumo posėdžių protokolai nr. 52, 1918-08-28. In EIDINTAS, A.; LOPATA, R. Lietuvos Tarybos prezidiumo 1918 m. posėdžių protokolai..., p. 130–131.

³⁵ *Ibid.*, p. 130–131. Lietuvos Tarybos paskirti „krašto atstovai“ Vokietijoje, Rusijoje, Ukrainoje, Suomijoje ir jų veikla buvo finansuojama iš tremtiniams ir belaisviams grąžinti skirtų pinigų, kurie buvo gaunami per Lietuvių draugijų nukentėjusiems dėl karo šelpiti. Žr.: GRIGARAVIČIŪTĖ, S. Lietuvos Tarybos atstovavimas Sovietų Rusijoje 1918 metais...

³⁶ Bėgamosios Lietuvos Valstybės Tarybos žinios, nr. 4, 1918-10-01. *LMAVB RS*, F255-1063, l. 7.

³⁷ STULGINSKIS, Aleksandras. *Atsiminimai*. Chicago, 1980, p. 267–268.

³⁸ Lietuvių konferencijos Lozanoje 1918 m. rugsėjo 5–16 d. protokolai. In *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas...*, p. 536.

2. Lietuvos Tarybos įgaliotinė Teresė Prapuolenytė ir jos užduotis

Teresės Prapuolenytės atvejis išskirtinis keletu požiūrių. *Pirma*, ji tapo pirmąja Vyriausiosios lietuvių tarybos Rusijoje (toliau – VLTR) delegate, atvykusia į Lietuvą (Vilnių) tartis su Lietuvos Tarybos TBG komisija dėl labai konkrečių tremtinių grąžinimo reikalų. *Antra*, ji tapo pirmąja Lietuvos Tarybos TBG komisijos įgaliotine, kuriai buvo patikėtas institucijų ir jų tarnautojų pargabenimas į Lietuvą. *Trečia*, jai buvo patikėta perduoti Lietuvos Tarybos TBG komisijos įgaliojimus kitiems Rusijoje esantiems įgaliotiems asmenims. *Ketvirta*. Jai, kartu su kitais trimis asmenimis, buvo išduotas įgaliojimas pasiskolinti pinigų institucijoms ir jų tarnautojams pargabenti į Lietuvą.

T. Prapuolenytė, kaip ir V. Janulaitytė-Elseikienė (apie tai žr. 3 sk.), Lietuvos Tarybos įgaliotinė paskirta neatsitiktinai. Ji įgijo išsilavinimą Vokietijoje (1896–1904 m.), Voroneže dirbo vokiečių kalbos mokytoja, puikiai mokėjo vokiečių kalbą, todėl tiko lietuvių švietimo įstaigų ir jų tarnautojų pargabenimo į Lietuvą misijai atlikti. Lietuvos Tarybos paskirti įgaliotiniai pabėgėliams ir belaisviams grąžinti turėjo glaudžiai bendradarbiauti su vietose esančia vokiečių karo vadovybe, todėl ypač svarbu buvo mokėti vokiečių kalbą. Be to, T. Prapuolenytė buvo aktyvi visuomenininkė, lietuvių krikščionių draugijos „Žiburys“ narė, todėl ja pasitikėta³⁹.

Anksčiausiai apie T. Prapuolenytės atvykimą į Vilnių pranešė „Lietuvos aidas“ ir „Darbo balsas“. 1918 m. balandžio 25 d. „Darbo balse“ išspausdinta žinutė, kad „Vilniun iš Voronežo atvažiavo p-lė Teresa Prapuolenytė, lietuvių Rusijoje Vyriausios Tarybos delegatė, ir darė L. Tarybos tremtinių grąžinimo komisijai pranešimą apie lietuvių moksleivių pragabenimą iš Rusijos Lietuvon“⁴⁰. Tos pačios dienos „Darbo balse“ buvo paskelbta, kad „iš p-lės Prapuolenytės pasikalbėjimo su Tarybos komisija paaiškėjo, kad vokiečių valdžios jau duotas leidimas pargabenti moksleivius lietuvius iš Rusijos“⁴¹. Analogiška informacija išspausdinta 1918 m. balandžio 23 d. „Lietuvos aide“⁴². Apie T. Prapuolenytės atvykimą ir vizito tikslą Vilniuje 1918 m. gegužės pradžioje rašė ir kiti lietuvių periodiniai leidiniai – „Tėvynės sargas“, „Vienybė“⁴³.

Buvo suplanuota, kad T. Prapuolenytė kartu su J. Linartu, Julijonu Jasienskiu ir P. Jakubėnu turi iš Voronežo į Lietuvą pargabenti M. Yčo gimnazijų, Vilkaviškio gimnazijos, „Saulės“ (mokytojų) kursų, Buhalterijos kursų, Ūkio kontrolės asistentų kursų,

³⁹ Prapuolenytė Teresė. In *Vilkaviškio krašto e-etnografijos akademija* [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-17]. Prieitis per internetą: <<http://www.etnografija.vilkaviskis.lt/asmenybes/4145-prapuolenyte-terese>>; *Kybartų krašto žmonės...*, p. 207; BARZDUKAS, Stasys. Nueitą kelią apžvelgiant. *Aidai*, 1977, nr. 1, p. 18–22.

⁴⁰ Mūsų žinios. Vilnius. *Darbo balsas*, 1918-04-25, nr. 18, p. 12; Tremtinių grįžimas. *Tėvynės sargas*, 1918-05-01, nr. 17, p. 15.

⁴¹ Ibid.

⁴² Pabėgėlių grąžinimas. *Lietuvos aidas*, 1918-04-23, nr. 48, p. 3.

⁴³ Tremtinių grįžimas. *Tėvynės sargas*, 1918-05-01, nr. 17, p. 15; Pabėgėlių grąžinimas. *Tėvynės sargas*, 1918-05-01, nr. 17, p. 15; Vilniun iš Voronežo atvažiavo p-lė Teresa Prapuolenytė. *Vienybė*, 1918, nr. 15, p. 229.

Mokytojų instituto, žemesniųjų lietuvių mokyklų personalą (1 300 mokinių, daugiau nei 100 mokytojų, kito mokyklų personalo), iš Tombovo – „Žiburio“ mergaičių gimnazijos mokines (180 mergaičių), o iš Jaroslavlio – „Žiburio“ progimnazijos ir Marijampolės gimnazijos mokinius (200 mokinių). Taip pat planuota parsivežti ir spaustuve bei spaudinių už 40 tūkst. rublių⁴⁴.

Šiai užduočiai įvykdyti T. Prapuolenytei 1918 m. balandžio 30 d. buvo išduotas Lietuvos Tarybos įgaliojimas (Nr. 135). Jame teigiama, kad „Lietuvos Taryba šiuomi įgalioja p-lę Teresę Prapuolenytę pargabenti tremtinius moksleivius iš Voronežo, Tambovo ir Jaroslavlio Lietuvon draug su mokinių bendrabučių personalu bei visu lietuvių šelpimo organizacijų ir mokyklų turtu ir *atstovauti Lietuvos Tarybai šiais reikalais prieš Rusų, Vokiečių ir kitų valdžias*“⁴⁵.

138

Dokumentą pasirašė Lietuvos Tarybos pirmininkas, Lietuvos Tarybos sekretorius ir Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisijos pirmininkas. Dokumento kairėje pusėje yra prierašas ranka (tikėtina, J. Šaulio), kad „toks pats įgaliojimas trimis kalbomis išduota kun. P. Jakubėnui, J. Linertui⁴⁶, kun. J. Jasienskiui“⁴⁷. Toks pat dokumentas (ir tuo pačiu numeriu bei data) surašytas T. Prapuolenytei ir vokiečių kalba⁴⁸. Tą pačią dieną apie paskirtuosius Lietuvos Tarybos įgaliotinius paskelbė „Lietuvos aidas“⁴⁹.

Jau minėtiems asmenims 1918 m. gegužės 8 d. Lietuvos Tarybos prezidiumo buvo išduotas ir dar vienas, šį kartą bendras, įgaliojimas (Nr. 158). Jo tekste teigiama, kad „Lietuvos Tarybos prezidiumas ir Tremtinių bei belaisvių grąžinimo komisija įgalioja“ minėtus asmenis „pasiskolinti penkiasdešimt tūkstančių (50 000) markių, arba trisdešimt penkis tūkstančius septynis šimtus (35 700) rusų rublių, šelpimo ir mokyklų įstaigų iš Voronežo, Tambovo ir Jaroslavlio Lietuvon grąžinimo reikalams ir pasižada Lietuvos Tarybos Prezidiumas ir Tremtinių bei belaisvių grąžinimo Komisija tą pinigų sumą sugrįžus Lietuvon minėtiems asmenims atiduoti“⁵⁰.

Paskirtoji Lietuvos Tarybos įgaliotinė T. Prapuolenytė „leidimą važiuoti“ gavo tik po Lietuvos Tarybos pirmininko A. Smetonos, Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisijos pirmininko A. Stulginskio bei Lietuvių draugijos pirmininko Rusijoje M. Yčo 1918 m. gegužės 9–11 d. vizito į Kauną susitikti su Ober Osto vadovybe „tremtinių grąžinimo

⁴⁴ Mūsų žinios. Vilnius. *Darbo balsas*, 1918-04-25, nr. 18, p. 12; Pabėgėlių grąžinimas. *Lietuvos aidas*, nr. 48, 1918-04-23, p. 3; Vilniui iš Voronežo atvažiavo p-lė Teresa Prapuolenytė. *Vienybė*, 1918, nr. 15, p. 229.

⁴⁵ Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas nr. 135, 1918-04-30. *LMAVB RS*, F255–1096, l. 3.

⁴⁶ Pastaba: 1918 m. gegužės 8 d. įgaliojime yra parašyta „Lynartui“, o prieraše ranka prie 1918 m. balandžio 30 d. įgaliojimo „Linartui“.

⁴⁷ Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas nr. 135, 1918-04-30. *LMAVB RS*, F255–1096, l. 3.

⁴⁸ Vollmacht Nr. 135, 30.04.1918. *LMAVB RS*, F255–1096, l. 2.

⁴⁹ „Voronežo lietuvių grąžinimą tėvynėn tvarkyti vietoje L. Taryba įgaliavo savo atstovais tuo tarpu dar tenai gyvenančius lietuvių veikėjus: kun. dek. J. Jasienskj, J. Linartą, kun. P. Jakubėną ir p-lę Prapuolenytę“. Žr. Pabėgėlių grąžinimas Lietuvon. *Lietuvos aidas*, 1918-04-30, nr. 51, p. 3.

⁵⁰ Lietuvos Tarybos prezidiumo įgaliojimas nr. 158, 1918-05-08. *LMAVB RS*, F255–1096, l. 4.

reikalais⁵¹. 1918 m. gegužės 16 d. „Darbo balsas“ pranešė, kad T. Prapuolenytė jau gavo leidimą ir išvyko į Tambovą⁵².

Naktį iš 1918 m. birželio 25 d. į 26 d., kunigo P. Jakubėno lydimas, Vilnių pasiekė ešelonas iš Maskvos, atvežęs 700 žmonių (kuriems paskirtas karantinas). Tai buvo vaikų prieglauda (200 žmonių), keliasdešimt studentų, vidurinių mokyklų mokinių ir inteligentų⁵³. Naktį iš 1918 m. birželio 26 į 27 d. atvyko ešelonas iš Voronežo, lydimas kun. J. Jasiensko ir T. Prapuolenytės. Atvyko 1 342 asmenys – mokiniai, mokytojai, tarnautojai. Buvo išsklaidyti po Vilniaus, Kauno, Gardino karantinus. Iš Voronežo buvo parvežta M. Yčo vyrų ir moterų gimnazija, Vilkaviškio gimnazija, „Saulės“ kursai, Mokytojų institutas ir vaikų prieglaudos. Parvyko žymūs to meto mokytojai – gimnazijos direktorius Pranas Mašiotas su šeima, matematikos mokytojas Zigmas Žemaitis su šeima, Juozas Balčikonis, Juozas Vokietaitis, Sofija Čiurlionienė, J. Špokevičius, knygų leidėjas Jonas Rinkevičius ir kt.⁵⁴

Grįžusi į Lietuvą T. Prapuolenytė apsigyveno Daugėlaičiuose, įsitraukė į „Žiburio“ draugijos Virbalio skyriaus veiklą. 1918 m. liepos 7 d. „Žiburio“ draugijos Virbalio skyrius nutarė steigti „Žiburio“ draugijos progimnaziją Kybartuose. Kartu su broliu Jonu ji ėmėsi šio darbo. Įkurtoje progimnazijoje T. Prapuolenytė mokytojavo, dėstė vokiečių kalbą⁵⁵.

3. Lietuvos Tarybos įgaliotinė Veronika Jaunulaitytė-Elseikienė ir jos veikla

Veronikos Jaunulaitytės-Elseikienės atvejis taip pat išskirtinis.

Pirma. Ji buvo aktyvi visuomenės veikėja, darbavosi Minske. Nuo 1918 m. vasario 21 d. buvo Minsko lietuvių tarybos narė⁵⁶, o nuo 1918 m. gegužės 28 d. – Tremtinių grąžinimo Lietuvon komisijos Minske (toliau – Minsko komisija) narė ir komisijos prezidiumo narė⁵⁷. Organizaciniame Minsko komisijos susirinkime (įvyko 1918 m. gegužės 28 d.) V. Jaunulaitytė-Elseikienė buvo paskirta ryšiams su Vokietijos valdžios

⁵¹ Kaunan išvažiavimo delegacija. *Lietuvos aidas*, 1918-05-11, nr. 56, p. 4; Iš Lietuvos Tarybos. Į Kauną važiauvusioji delegacija. *Tėvynės sargas*, 1918-05-24, nr. 20, p. 10.

⁵² Mūsų žinios. Vilnius. *Darbo balsas*, 1918-05-16, nr. 21, p. 7.

⁵³ Tremtinių grąžimas Vilniun. *Lietuvos aidas*, 1918-06-29, nr. 73, p. 3; Parvažiavo iš Rusijos Vilniun. *Tėvynės sargas*, 1918-07-16, nr. 27, p. 12.

⁵⁴ Tremtinių grąžimas Vilniun. *Lietuvos aidas*, 1918-06-29, nr. 73, p. 3; Vilniun iš Voronežo parvažiavo. *Lietuvos aidas*, 1918-06-29, nr. 73, p. 3; Parvažiavo iš Rusijos Vilniun. *Tėvynės sargas*, 1918-07-16, nr. 27, p. 12.

⁵⁵ Prapuolenytė Teresė. In *Vilkaviškio krašto e-etnografijos akademija* [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-17]. Prieitis per internetą: <<http://www.etnografija.vilkaviskis.lt/asmenybes/4145-prapuolenyte-terese>>; *Kybartų krašto žmonės...*, p. 130; BARZDUKAS, Stasys. Nueitą kelią apžvelgiant. *Aidai*, 1977, nr. 1, p. 18–22.

⁵⁶ Minsko lietuvių tarybos prezidiumo posėdžio protokolas, 1918-02-21. *LMAVB RS*, F70–286, l. 3.

⁵⁷ Tremtinių grąžinimo Lietuvon komisijos Minske posėdžių protokolas nr. 1, 1918-05-28. *LMAVB RS*, F70–273, l. 1.

atstovais tremtinių grąžinimo reikalais palaikyti⁵⁸. Tokį pasirinkimą lėmė ne tik V. Janulaitytės-Alseikienės įgytas išsilavinimas, socialinis statusas, aktyvi visuomeninė veikla, bet ir puikios vokiečių kalbos žinios (įgytas aukštasis išsilavinimas vokiečiųkalbėje šalyse) bei tas faktas, kad „vyriausiojo karo štabo gydytojas“ buvo jos bendramokslis iš studijų laikų Berlyne – dr. Verneris Milleris⁵⁹. Knygoje „Daktarės Veronikos Alseikienės prisiminimai ir laiškai“ teigiama: „kaip vienintelė mokanti vokiečių kalbą, kreipiausi į vietinę vokiečių karo valdžią, kad sušelpėtų karo pabėgėlius“⁶⁰. Realiai padėti lietuvių pabėgėliams V. Janulaitytė-Alseikienė galėjo, nes „Dr. V. Milleris paliepė atidaryti vokiečių sandėlių duris ir liepė imti tai, kas tik pabėgėliams buvo reikalinga“⁶¹. Todėl „Lietuvių komitetas gavo daug drabužių, tvarsčių, baltinių, medikamentų mūsų ligoniams“⁶².

Antra. V. Janulaitytė-Alseikienė buvo aktyvi ir profesinėje srityje. Pirmojo pasaulinio karo metais Minske ėjo „Šiaurės vakarų fronto akių gydytojos pareigas“, „turėjo ligoninę su 50 lovų ir ambulatoriją, aptarnaujančią visą frontą nuo Smolensko iki Rygos“⁶³. Tuo pat metu savanoriškais pagrindais talkino Lietuvių draugijos nukentėjusiems nuo karo šelpiti komitetui Minske, rūpinosi pabėgėlių sveikata ir higiena, „suorganizavo 30 lovų ligoninę“, kuriai iš „Tarptautinio Raudonojo Kryžiaus gavo inventorių ir medikamentų“, samdė darbuotoją, rūpinosi finansavimu⁶⁴. Tam labai padėjo ir jos ryšiai su „Rusijos kariuomenės fronto vadu generolu Aleksėjumi Evertu“⁶⁵. Jo iniciatyva V. Janulaitytė-Alseikienė buvo apdovanota Stanislovo ordinu⁶⁶.

V. Janulaitytė-Alseikienė 1918 m. pirmojoje pusėje buvo Minske įkurtos Lietuvių sanitarinės pagalbos draugijos (toliau – LSPD) valdybos narė⁶⁷. Tiesa, šaltiniai dėl šios draugijos įsteigimo laiko pateikia skirtingą informaciją. Vieni įsteigimą mini buvus vasario mėnesį, kiti – gegužės, tačiau tai draugijos veiklos esmės ir reikšmės nekeičia. LSPD valdybos narei V. Janulaitytei-Alseikienei pavyko susitarti, kad Minske išduodami (leidžiant vietinei vokiečių sanitarinei valdžiai) LSDP sveikatos liudijimai gerokai sutrumpintų karantino laiką, iš jo žmonės būtų paleidžiami namo. Jau mūsų minėtas dr. V. Milleris padėjo jai susisiekti su vokiečių fronto vadu ir įtikinti jį, o pastarajam – atitinkamus pareigūnus Berlyne, kad pabėgėlių susitelkimas pafrontėje gresia

⁵⁸ Ibid.

⁵⁹ *Daktarės Veronikos Alseikienės prisiminimai ir laiškai...*, p. 68, 70; VAIŠVILIENĖ, R. Op. cit.

⁶⁰ Ibid., p. 70.

⁶¹ Ibid.

⁶² Ibid.

⁶³ Ibid., p. 68.

⁶⁴ Ibid., p. 68–69.

⁶⁵ Ibid., p. 68.

⁶⁶ Ibid., p. 69.

⁶⁷ LSPD Valdybai priklausė: D. Alseika, Vladas Bagdonas, Vladas Kairiūkštis, V. Janulaitytė-Alseikienė, P. Mičiulis, provizorius Juozas Dyša. Kandidatai į valdybą buvo Lietuvos Valstybės Tarybos narys kun. Vladas Mironas ir Maksas Veitas. Žr.: Didelė lietuvių ligoninė Vilniuje. *Lietuvos aidas*, 1918-09-05, nr. 83, p. 2.

epidemijos protrūkiu, todėl juos reikia praleisti į Lietuvą⁶⁸. Dr. V. Milleris taip pat „padėjo išsirūpinti leidimą atidaryti grįžtančiųjų patikrinimo ir skiepijimo punktą su teise išduoti leidimus grįžti į Lietuvą“⁶⁹. Dėl savo profesinių ryšių ir puikių organizacinių gebėjimų V. Janulaitytė-Elseikienė tapo viena iš Lietuvos Tarybos įgaliotinių Orštoje, o 1918 m. rugsėjo pradžioje padėjo iš Minsko į Vilnių pargabenti lietuvių ligoninę su įranga⁷⁰.

Apie Minsko lietuvių tarybos narių Danieliaus Elseikos ir Pijaus Mičiulio atvykimą į Vilnių „pasitarti dėl tremtinių ir medicinos įstaigų grąžinimo iš Minsko su Lietuvos Tarybos grąžinimo komisija ir šelpimo komitetu“ 1918 m. gegužės 25 d. pranešė „Lietuvos aidas“, o gegužės 29 d. – „Tėvynės sargas“⁷¹. Buvo planuojama, grąžinus visus lietuvių tremtinius Minske į Lietuvą, į Vilnių pargabenti lietuvių ligoninę su įranga. Vokietijos karo valdžia Lietuvoje pažadėjo tam tikslui skirti traukinį.

Į Minską Pijus Mičiulis grįžo turėdamas Lietuvos Tarybos įgaliojimą atstovauti jai kuriamame Minsko komitete. Minsko komiteto pirmasis posėdis įvyko 1918 m. gegužės 28 d. Posėdžio protokole įrašyta, kad Danielius Elseika ir V. Janulaitytė-Elseikienė šiame komitete atstovauja LSPD, o Pijus Mičiulis – Lietuvos Tarybai⁷². Būtent šiame posėdyje V. Janulaitytei-Elseikienei buvo patikėtos pareigos – „susinešimo su vokiečių valdžios atstovais visuose grąžinimo reikaluose“⁷³, o 1918 m. birželio pradžioje spauda pranešė apie jos paskyrimą Lietuvos Tarybos įgaliotine Orštoje. 1918 m. birželio 4 d. apie tai parašė „Lietuvos aidas“⁷⁴, 1918 m. birželio 6 d. – „Darbo balsas“⁷⁵, o 1918 m. birželio 12 d. – „Vienybė“⁷⁶.

Kartu su V. Janulaityte-Elseikiene Lietuvos Tarybos įgaliotiniu Orštoje buvo paskirtas ir Jonas Variakojis. 1918 m. birželio 4 d., t. y. tuo metu, kai buvo paskelbta žinia apie V. Janulaitytės-Elseikienės ir J. Variakojo paskyrimą Lietuvos Tarybos įgaliotiniais, „pafrontėje“ darbavosi penki Lietuvos Tarybos įgaliotiniai – Antanas Ivaška (Bobruiske), V. Janulaitytė-Elseikienė (Orštoje), J. Variakojis (Orštoje), A. Žmuidzinas (Minske), P. Mičiulis (Minske)⁷⁷. Agronomas A. Žmuidzinas savo misiją jau buvo baigęs, o visi kiti jau darbavosi savo paskyrimo vietose. Kol kas neaišku, kaip V. Janulaitytė-Elseikienė

⁶⁸ *Daktarės Veronikos Elseikienės prisiminimai ir laišakai...*, p. 70–71.

⁶⁹ Šis faktas grindžiamas A. Krutulio atsiminimais. Žr.: VAIŠVILIENĖ, R. Op. cit.

⁷⁰ Marijos Gimbutienės tėvas Danielius Elseika [interaktyvus], [žiūrėta 2018-01-13]. Prieitis per internetą: <<http://www.samogit.lt/KULTURA/alseika.lt.htm>>; Tremtinių grąžinimo Lietuvos komisijos Minske posėdžių protokolas nr. 3, 1918-07-10. *LMAVB RS*, F70–273, l. 5; VAIŠVILIENĖ, R. Op. cit.

⁷¹ Iš Minsko Vilniun atvažiavo. *Lietuvos aidas*, 1918-05-25, nr. 61, p. 3; Pagrįžtantieji. Iš Minsko Vilniun atvažiavo. *Tėvynės sargas*, 1918-05-29, nr. 21, p. 8.

⁷² Tremtinių grąžinimo Lietuvos komisijos Minske posėdžių protokolas nr. 1, 1918-05-28. *LMAVB RS*, F70–273, l. 1.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ „Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisijos“ įgaliotiniai. *Lietuvos aidas*, 1918-06-04, nr. 65, p. 3.

⁷⁵ Mūsų žinios. Vilnius. *Darbo balsas*, 1918-06-06, nr. 24, p. 9.

⁷⁶ Tremtinių ir belaisvių grąžinimo Komisijos įgaliotiniai... *Vienybė*, 1918-06-12, nr. 21, p. 324.

⁷⁷ Mūsų žinios. Vilnius. *Darbo balsas*, 1918-06-06, nr. 24, p. 9.

gavo Lietuvos Tarybos įgaliojimą. Atsiminimuose ji nemini buvusi Vilniuje kartu su vyru D. Alseika⁷⁸, tad įgaliojimą į Minską jai atvežti galėjo jos vyras arba P. Mičiulis, grįždami iš pokalbio su Lietuvos Tarybos prezidiumo atstovais Vilniuje. Precedentas tam jau buvo padarytas – J. Linartui, J. Jasienskiui ir P. Jakubėnui Lietuvos Tarybos įgaliojimus turėjo perduoti T. Prapuolenytė (žr. 2 pav.).

Iš informacijos lietuvių spaudoje matyti, kad Minsko lietuviams ir Minsko komisijos įgaliotiniams talkino Lietuvos Tarybos paskirti įgaliotiniai Minske, Oršoje, Gomelyje, Polocke (žr. lentelę), Sebeže. Jie padėjo lydėti ešelonus, pargabenti Lietuvos institucijoms kurti reikiamą personalą, inventorių, kultūros vertybes, organizacijų ir įstaigų dokumentaciją bei finansus⁷⁹.

Lentelė. Lietuvos Tarybos įgaliotiniai Baltarusijos teritorijoje (1918 m.)

Vietovė	Lietuvos Tarybos įgaliotinio vardas ir pavardė	Įgaliotinio paskyrimo data, pranešimo apie paskyrimą spaudoje data *
Bobruiskas	Kun. Antanas Ivaška	1918 m. birželio 4 d.*; 1918 m. rugpjūčio 29 d.
Minskas	Jonas Variakojis	1918 m. gegužės 24 d.
	Pijus Mičiulis	1918 m. birželio 4 d.*
	A. Žmuidzinas	1918 m. birželio 4 d. pranešta, kad jau grįžęs
	Valdemaras Čarneckis	1918 m. liepos 5 d.
	Kazimieras Vizbaras	1918 m. liepos 5 d.
Orša	Jonas Variakojis	1918 m. birželio 4 d.*
	Veronika Janulaitytė-Alseikienė	1918 m. birželio 4 d.*
	Valdemaras Čarneckis	1918 m. liepos 5 d.
	Kazimieras Vizbaras	1918 m. liepos 5 d.
	Antonas Josefovičius	1918 m. birželio 28 d.
Polockas	Kun. Juozas Grigonis	1918 m. birželio 4 d.*
Gomelis	Jonas Kvedaras	1918 m. birželio 27 d.

Sudaryta autorės, remiantis „Tremtinių ir belaisvių grąžinimo komisijos“ įgaliotiniai. *Lietuvos aidas*, 1918-06-04, nr. 65, p. 3; Mūsų žinios. Vilnius. *Darbo balsas*, 1918-06-06, p. 9. LCVA, f. 1014, ap. 1, b. 38, l. 2, 3; b. 31, l. 5, 11; b. 38, l. 2–3; įgaliojimas (*Vollmacht*) kun. A. Ivaškai, 1918-08-29. LMAVB RS, F255–1021, 30a.

Iš Minsko komisijos 1918 m. liepos 10 d. posėdžio protokolo aiškėja, kad trys jos nariai – kunigas V. Borisevičius, V. Janulaitytė-Alseikienė ir D. Alseika planuoja išvykti iš Minsko. Būtent tame posėdyje buvo nutarta skirti 4 000 ostmarkių „sanitarinei pagalbai“. Tikėtina, kad dalis šių pinigų buvo panaudoti ligoninės turto registracijai (jį registravo Antanas Krutulys) ir jo pargabenimui į Lietuvą. V. Janulaitytės-Alseikienės atsi-

⁷⁸ *Daktarės Veronikos Alseikienės prisiminimai ir laiškai...*, p. 72.

⁷⁹ GRIGARAVIČIŪTĖ, S. „Imti į savo rankas“...

minimuose teigiama, kad ligoninės turto registracija vyko rudenį, tačiau tiek to meto spaudoje, tiek dabartinėje literatūroje esanti informacija⁸⁰ verčia šiuo teiginiu abejoti.

1918 m. rugsėjo 5 d. „Lietuvos aide“ pranešta apie „iš Minsko pastarosiomis dienomis atgabentą Vilniui didelę ligoninę“⁸¹. Akivaizdu, kad ligoninės turtas į Vilnių buvo atgabentas 1918 m. rugsėjo pradžioje, o gal ir dar anksčiau, todėl negalėjo būti registruotas rudenį. Tikėtina, kad turtas imtas registruoti po 1918 m. liepos 10 d. įvykusio posėdžio, t. y. liepos mėnesį. Tokią prielaidą leistų daryti tekste apie D. Alseiką pateikta informacija, kad „1918 m. liepos 18 d. iš Minsko Vilniaus link pajudėjo keliolikos vagonų traukinys su visu ligoninės inventoriumi“⁸². Ar tikrai tą dieną traukinys su ligoninės įranga pajudėjo į Vilnių, klausimas lieka atviras. Išvykimo data suabejoti verčia, *pirma*, to meto spaudoje esanti informacija, leidžianti daryti prielaidą, kad traukinys su ligoninės įranga Vilnių pasiekė rugsėjo pradžioje. *Antra*, mažai tikėtina, kad geležinkeliu atgabenti ligoninės įrangą nuo Minsko iki Vilniaus prireikė 45 dienų. Tuo metu karantine ilgiausiai buvo užtrunkama dvi savaites. *Trečia*, V. Janulaitytė-Alseikienė atsiminimuose teigia, kad „1918 m. rugsėjo mėnesį išrūpinau iš karinės vokiečių valdžios 17 vagonų traukinį“⁸³.

Apibendrinant šaltiniuose ir literatūroje esančią informaciją, galima teigti, kad lietuvių ligoninės turtas Minske buvo aprašytas 1918 m. liepos–rugpjūčio mėn., o V. Janulaitytės-Alseikienės pastangomis gavus traukinį iš vokiečių karo vadovybės, rugsėjo pradžioje atgabentas į Lietuvą.

Atgabentos iš Minsko į Vilnių ligoninės pagrindu LSPD iniciatyva 1918 m. spalio 15 d. buvo atidaryta pirmoji lietuvių ligoninė ir poliklinika Vilniuje (adresas – Vilniaus g. 28; dabar būtų – Vilniaus g. 25). Prie ligoninės veikė „vaistinė, laboratorija, rentgeno kabinetas, operacinė, perrišamieji kambariai ir keletas gydytojaus kabinetų“⁸⁴. Ligoninėje dirbo įvairių sričių specialistai. V. Janulaitytė-Alseikienė įsteigtoje ligoninėje dirbo akių ligų gydytoja⁸⁵.

Išvados

1. Išanalizavus buvusią Lietuvos Tarybos įgaliojinių / įgaliojinių sampratą ir tai, ką šioms funkcijoms atlikti skiriami žmonės veikė praktikoje, galima teigti, kad Lietuvos Tarybos įgaliojiniu / įgaliojine buvo laikomas asmuo, turintis Lietuvos Tarybos, Lietuvos Tarybos prezidiumo ar Lietuvos Tarybos nario išduotą įgaliojimą jai atstovauti,

⁸⁰ VAIŠVILIENĖ, R. Op. cit.

⁸¹ Didelė lietuvių ligoninė Vilniuje. *Lietuvos aidas*, 1918-09-05, nr. 83, p. 2.

⁸² Marijos Gimbutienės tėvas Danielius Alseika...

⁸³ *Daktarės Veronikos Alseikienės prisiminimai ir laiškai...*, p. 72. Vagonų skaičius taip pat skirtinguose šaltiniuose ir literatūroje įvairuoja. Vienur 12, kitur 18, V. Janulaitytės-Alseikienės atsiminimuose – 17. Žr.: VAIŠVILIENĖ, R. Op. cit.

⁸⁴ VAIŠVILIENĖ, R. Op. cit.; Didelė lietuvių ligoninė Vilniuje. *Lietuvos aidas*, 1918-09-05, nr. 83, p. 2.

⁸⁵ Ibid.

atliekant jam / jai pavestą užduotį. Ją atlikdama (-a), derino savo veiksmus su Lietuvos Taryba ir buvo jai atskaitingas (-a). Veikdami politinėje srityje, įgalotiniai turėjo laikytis Lietuvių konferencijos Vilniuje nuostatų, o tremtinių ir pabėgėlių grąžinimo srityje – Lietuvos Tarybos prezidiumo ir Lietuvos Tarybos TBG komiteto nurodymų. Skirdama įgalotinius, subordinuotus Vokietijos diplomatinei ar konsulinei tarnybai, Lietuvos Taryba neleido jų traktuoti kaip Vokietijos valdžios įgalotinių.

2. Išnagrinėjus mokytojos Teresės Prapuolenytės ir gydytojos Veronikos Janulaitytės-Alseikienės paskyrimus Lietuvos Tarybos įgalotinėmis, konstatuotina, kad jų paskyrimas atitiko tuo metu egzistuojančią įgalotinių skyrimo praktiką Rusijos imperijos teritorijoje susikūrusiose naujose valstybėse. T. Prapuolenytė turėjo VLTR įgaliojimą, o V. Janulaitytė-Alseikienė buvo Minsko komisijos paskirta ryšiams su Vokietijos valdžios atstovais tremtinių grąžinimo reikalais palaikyti. Joms buvo pavestos specialios, konkrečios institucijų ir jų personalo pargabenimo į Lietuvą užduotys: T. Prapuolenytei – iš Rusijos, o V. Alseikienei – iš Baltarusijos teritorijos. Paskiriant Lietuvos Tarybos įgalotinėmis, svarbų vaidmenį vaidino abiejų moterų socialinis statusas – viena buvo inteligento duktė, kita – inteligento žmona, išsilavinimas (viena buvo mokytoja, kita – gydytoja) ir užsienio kalbų (konkrečiai – vokiečių kalbos) mokėjimas.

Straipsnyje naudoti ankstesni tyrimai

- Alseikienė Veronika. In *Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 1966, p. 49–50.
- Alseikienė Veronika. In *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 2001, p. 389.
- BALKELIS, Tomas. Lietuvos vyriausybė ir Pirmojo pasaulinio karo pabėgėlių repatriacija į Lietuvą, 1918–1924 m. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2006, nr. 2. p. 55–74.
- BALKELIS, Tomas. *Moderniosios Lietuvos kūrimas*. Vilnius, 2012.
- BARZDUKAS, Stasys. Nueitą kelią apžvelgiant. *Aidai*, 1977, nr. 1, p. 18–22.
- BAUMGART, Winfried. *Deutsche Ostpolitik 1918. Von Brest-Litowsk bis zum Ende des Ersten Weltkrieges*. Wien, München, 1966.
- BŁASZCZAK, Tomasz. *Białorusini w Republice Litewskiej 1918–1940*. Białystok, 2017.
- BUDRIENĖ, Milda. *Iš Lietuvos sveikatos apsaugos istorijos*. Vilnius, 1992.
- ČEPĖNAS, Pranas. *Naujųjų laikų Lietuvos istorija*. T. 2. Chicago, 1986.
- EIDINTAS, Alfonsas; LOPATA, Raimundas. Lietuvos valstybės atkūrimo vizijos, planai ir lietuvių veiksmai. In *Lietuvos Taryba ir nepriklausomos valstybės kūrimas 1914–1920 metų dokumentuose*. Sud. Alfonsas EIDINTAS, Raimundas LOPATA. Vilnius, 2017, p. 28–121.
- ELSHTAIN, Jean Bethke. Women and War. In *The Oxford History of Modern War*. Ed. by Charles TOWNSEND. New York, 2000, pp. 303–316.
- GIMŽAUSKAS, Edmundas. *Baltarusių veiksnys formuojantis Lietuvos valstybei 1915–1923 m.* Vilnius, 2003.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Authorized Representatives of the Council of Lithuania and Their Activities in Ukraine in 1918. *Vėsture: avoti un cilvēki = History: Sources and People*, 2019, vol. XXII, pp. 58–71.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Authorized Representatives of the Council of Lithuania in Moscow in 1918. *ISTORIJA*, 2021, vol. 12, no. 7 (105) [Electronic resource], [circulation date: 01.09.2021]. URL: <<https://history.jes.su/s207987840016560-5-1/>>.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. „Imti į savo rankas tremtinių Lietuvon grąžinimą“: Lietuvos Tarybos ir Minsko lietuvių organizacijų veikla 1918 metais. *Parlamento studijos*, 2018, nr. 24, p. 123–159.

- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvių ir Lietuvos piliečių atstovavimas Sibire 1920–1922 metais. *Oikos: lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 2017, nr. 1–2 (23–24), p. 25–63.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos Tarybos atstovavimas Sovietų Rusijoje 1918 metais. *Parlamento studijos*, 2017, nr. 23, p. 11–44.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos Tarybos atstovavimas Vokietijoje. Pirmasis etapas (1917 m. rugėjo 24 d. – 1918 m. kovo 31 d.). *Parlamento studijos*, 2019, nr. 27, p. 31–75.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos Tarybos atstovavimas Vokietijoje. Antras etapas (nuo 1918 m. kovo 31 d. iki lapkričio 15 d.). *Parlamento studijos*, 2020, nr. 28, p. 153–190.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Lietuvos Tarybos (ne)atstovavimas Šveicarijoje 1917–1918 metais. *Parlamento studijos*, 2018, nr. 25, p. 37–77.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. The Lithuanian Representation in Transcaucasia, 1918–1922. *Vēsture: avoti un cilvēki = History: Sources and People*, 2018, vol. XXI, pp. 98–112.
- GRIGARAVIČIŪTĖ, Sandra. Representatives of Lithuanian Council in Latvia, 1918. *Sabiedrība un kultūra = Society and Culture*, 2019, vol. XXI, pp. 55–62.
- GRIFANTE, Andrea. On the Battlefield of Hygiene: The Lithuanian Medical Intelligentsia, 1914–1920. In *The Great War in Lithuania and Lithuanians in the Great War: Experiences and Memories* (Acta Historica Universitatis Klaipedensis, vol. XXXIV). Ed. by Vasilijus SAFRONOVAS. Klaipėda, 2017, pp. 61–78.
- JAKUBAVIČIENĖ, Ingrida. *Portretas: Juozas ir Jadvyga Tūbeliai*. Vilnius, 2020.
- JAKUBAVIČIENĖ, Ingrida. *Seserys. Sofija Smetonienė (1884–1968) ir Jadvyga Tūbelienė (1891–1988)*. Vilnius, 2014.
- JANKAUSKAITĖ, Kornelija. Daktarė Veronika Janulaitytė-Elseikienė – garbingos ir spalvingos Janulaičių šeimos atstovė. In *Daktarės Veronikos Elseikienės prisiminimai ir laiškai*. Sud. Kornelija JANKAUSKAITĖ. Vilnius, 2010, p. 19–40.
- JAŠČENKA, Aleksandras. *Tarptautinės teisės kursas*. T. 1. Kaunas, 1931.
- Kybartų krašto žmonės. Biografinis žinynas: Pasaulio kybartiečių draugijos 10-mečio leidinys*. Sud. Violeta MICKEVIČIENĖ, Albinas VAITKEVIČIUS. Vilnius, 2017.
- MAKSIMAITIS, Mindaugas. *Mažoji konstituanta: Lietuvos Taryba atkuriant valstybingumą*. Vilnius, 2011.
- MARCINKEVIČIENĖ, Dalia. Veronika Janulaitytė-Elseikienė. In *Jžymios Lietuvos moterys: XIX a. antroji pusė – XX a. pirmoji pusė*. Parengė Dalia MARCINKEVIČIENĖ. Vilnius, 1997, p. 73–74.
- NARBUTAITĖ, Giedrė. Veronika Elseikienė, 2013 [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-17]. Prieitis per internetą: <<http://www.vilnijosvartai.lt/personalijos/veronika-elseikiene/>>.
- Prapuolenytė Teresė. In *Vilkaviškio krašto e-etnografijos akademija* [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-17]. Prieitis per internetą: <<http://www.etnografija.vilkaviskis.lt/asmenybes/4145-prapuolenyte-terese>>.
- PUKIENĖ, Vida. Voronežas – lietuvių švietimo židinys Rusijoje Pirmojo pasaulinio karo metais. *Istorija*, 2008, t. 70, p. 17–27.
- ŠALČIŪTĖ, Aušra. Elseikienė Janulaitytė Veronika. In *Tarybų Lietuvos enciklopedija*. T. 1. Vilnius, 1985, p. 52.
- VAIŠVILIENĖ, Regina. Vilniaus fenomenas – lietuvių sanitarinės pagalbos draugija, ligoninė ir poliklinika (1918–1941), paskelbta 2019-03-31 [interaktyvus], [žiūrėta 2020-10-17]. Prieitis per internetą: <<http://mokslolietuva.lt/2019/03/vilniaus-fenomenas-lietuviu-sanitarines-pagalbos-draugija-ligonine-ir-poliklinika-1918-1941/>>.

THE APPOINTMENT AND ACTIVITIES OF TERESĖ PRAPUOLENYTĖ AND VERONIKA JANULAITYTĖ ALSEIKIENĖ, AUTHORISED REPRESENTATIVES OF THE LITHUANIAN TARYBA

Sandra Grigaravičiūtė

Summary

146 | It seems that all questions regarding the foreign representation of the Lithuanian Taryba (Council of Lithuania) have already been answered by previous research, including recent articles by the author of the present paper. However, the very concept of 'authorised representative of the Lithuanian Taryba' and its content have not yet been discussed. Neither has the question what circumstances led to the appointment of women as authorised representatives of the Taryba been answered. So far, historians have mostly written about Teresė Prapuolenytė and her activities when discussing her contribution to the Lithuanian education system during the First World War, and in some biographical publications; while Veronika Janulaitytė Alseikienė has received some attention in discussions of issues of health care and the return of refugees to their homeland in 1918. To date, most has been written about Jadvyga Chodakauskaitė and her secret mission to transmit the resolution of the Lithuanian Taryba of 16 February 1918 to Germany, her contribution to the publication of *Das neue Litauen* in Berlin, and the secret bringing back from Berlin of the agreement, signed by Wilhelm von Urach, Duke of Württemberg, to accept the throne of Lithuania. However, because of the specific nature of her activities (she usually acted in secret, with verbal, not written, authorisation from the Taryba), Chodakauskaitė is not included in the research about women representatives of the Taryba presented in this article, and also because the reasons given for her journeys abroad, and the permission she received from the German military authorities, were for the purposes of study, and not for the purpose of representing the Taryba. This article aims to analyse the concept of the Taryba's authorised representative, and to reveal the motives behind the appointment of Teresė Prapuolenytė and Veronika Janulaitytė Alseikienė as authorised representatives, to find out what tasks they performed, and to determine whether their appointment as representatives of the Taryba was in line with the practice of such appointments at the time.

The first part of the article provides an analysis of the concept of the Taryba's authorised representative that existed around 1918, and discusses the implementation of the concept in practice. The author suggests that an authorised representative of the Lithuanian Taryba was a person who was certified by the Taryba (including its Presidium or the Taryba's individual members) to represent it and to carry out specific tasks assigned to her or him. In carrying out this task, the authorised representative coordinated her or his actions with the Taryba, and was accountable to it. In their political movements, the representatives had to comply with the provisions of the Lithuanian conference in Vilnius from September 1917; whereas, while acting in the field of the repatriation of refugees, the authorised representatives had to follow the resolutions of the Presidium of the Lithuanian Taryba, and the specific instructions given by the Taryba's Commission for the Repatriation of Refugees and Prisoners of War.

When appointing authorised representatives under the German diplomatic or consular service, the Taryba did not allow them to be treated as representatives of the German authorities. The German government took a very different view of this matter. It considered that the diplomatic and consular care for Lithuanian subjects abroad was their responsibility, as with Courland. In May 1918, when the matter was discussed at the Ministry of the Interior in Berlin, it was stated that Lithuania could be represented by the 'commissioners of the country' (*Landesbevollmächtigten*) in Germany only. Berlin believed that Lithuania could not set up diplomatic missions abroad, even though it had already received formal recognition by the German government on 23 March 1918. This view was shared by officials in the German Foreign Ministry and the German military authorities in Lithuania. All this made the activities of the Taryba's authorised representatives rather difficult.

The second and third parts of the article examine the appointment of the teacher Teresė Prapuolenytė and the medic Veronika Janulaitytė Alseikienė as authorised representatives of the Lithuanian Taryba, on 30 April and 4 June 1918, respectively. The research has shown that their appointment was in line with the practice at the time of appointing authorised representatives in the new states established on the western fringes of the Russian Empire. Before that, Prapuolenytė had already received a mandate from the Supreme Council of Lithuanians in Russia, which was established in Voronezh in late 1917, whereas the Commission for the Repatriation of Refugees to Lithuania, established in Minsk, had already appointed Janulaitytė Alseikienė to liaise with representatives of the German military authorities on the matter of the return of displaced persons. The Lithuanian Taryba set specific tasks for both women for the return of institutions and their personnel to Lithuania. Prapuolenytė had to take care of the repatriation of refugee schoolchildren from Voronezh, Tambov, Yaroslavl, etc, and Alseikienė was to bring back a hospital and war refugees from Minsk. The author concludes that the social status of both women (one was the daughter of an intellectual, the other the wife of an intellectual), their education (one was a teacher, the other a doctor), and their knowledge of foreign languages (specifically German), played an important role in their appointment as authorised representatives of the Lithuanian Taryba.

